

HET OUDERLIJK HUIS VAN ROBERT FRUIN

DOOR DR. Z. W. SNELLER

IK voor mij," zo schreef Fruin in 1881, toen hij nog in den vollen namiddag des levens stond, „leefde even gaarne „onder koningin Victoria als onder koning Willem". Bedoeld is de Nederlandse koning Willem III. „Mijn grootouders waren geboren onderdanen van koning George III en de eer van Oud-Engeland is mij weinig minder lief dan de eer van mijn vaderland" ¹⁾.

Men doet goed deze ontboezeming te aanvaarden onder zeker voorbehoud. Zij geschiedde in een van de overigens niet zeer talrijke geschriften, waarin Fruin zich mengde in de vragen van den dag; en de brandende vraag van den toenmaligen dag was die van de annexatie, door Engeland, van Transvaal. Was die annexatie niet onrechtmatig? Was zij niet in strijd met het eenmaal door Engeland plechtig gegeven woord? Vele Engelsen beantwoordden die vraag bevestigend en vele Nederlanders deden desgelijks. Fruin deelde dit misprijzend oordeel, en sprekend, „niet slechts uit eigen naam, maar uit den naam van duizenden en tienduizenden onder ons", brandmerkte hij de annexatie als een „daad van trouweloosheid en willekeur, van verrassing en overweldiging".

Intussen, wilde Fruin de zaak der Boeren dienen, dan moest hij er voor zorgen de goedwillende Engelsen, die hij meende op te merken onder zijn liberale geestverwanten aan gene zijde der Noordzee, niet van zich te vervreemden. Integendeel, hij moest trachten hen te winnen en zich hun aangenaam te maken en vandaar wellicht zekere overdrijving in de ontboezeming, waarmede wij deze schets begonnen zijn.

Niemand twijfele aan de goede Nederlandse gezindheid van Robert Fruin! „Tachtig jaren", zo schreef hij in volle overgegevenheid, „hebben de Geuzen, de voorouders der Transvalers, den strijd tegen de overheersching volgehouden... Wil Engeland ervaren, dat de naneven de voorouders gelijken"? Er klinken nationaal besef en nationale trots in deze woorden, zoals zij ook klinken in die andere woorden, welke Fruin kort te voren op bewogen toon aan zijn vriend F. Mul-

1) V.G. X blz. 411.

ler, den geleerden Amsterdamsen boekhandelaar, had geschreven. „De vaderlandsliefde”, die in U gloeit, „deel ik van ganscher harte. Niet minder dan gij vereer ik ons kloek en roemrijk voorgeslacht, en in mijn verhaal van het beleg en ontzet van Leiden” – dit verhaal was enkele jaren te voren (1874) verschenen – „meen ik dit metterdaad getoond te hebben”¹⁾.

Evenwel, Fruin was zich zijn Engelse afkomst bewust, en evenzeer, zo voegen wij er bij, werkte in hem dóór zijn Engels gerichte opvoeding.

De grootouders, over wie Fruin in de aangehaalde zinsnede schrijft, waren Thomas Frewen, geboren 13 November 1740 te Wootton Wawen bij Henley in Arden, graafschap Warwick ten zuid-oosten van Birmingham, en Nancy Morrell, geboren Februari 1742 in het zo juist genoemde plaatsje Henley. Op 10 September 1764 waren zij in den echt verbonden.

Wij ontleneu deze bijzonderheden aan een belangrijk herinneringsgeschrift, dat Jacques Fruin, de Utrechtse hoogleraar in de rechtswetenschap, de jongere broeder van Robert Fruin, ten behoeve van zijn kinderen in 1870 en 1871 heeft opgesteld aangaande zijn ouderlijk huis en zijn voorgeslacht. Wat in de hierna volgende bladzijden zal worden medegedeeld is genomen uit dit geschrift, tenzij het tegendeel wordt aangegeven. Het stuk berust in afschrift – het enige, dat bewaard is gebleven – in het familiearchief-Fruin, dat beheerd wordt door Mr. Th. A. Fruin te Amersfoort. Ik ben den heer Fruin zeer erkentelijk voor de bereidwilligheid, waarmede hij het handschrift te mijner beschikking heeft gesteld.

Men kan slechts gissen naar de redenen, welke Frewen (Fruin, zoals de naam, verhollandst, luidt) kunnen hebben bewogen het stille Warwick te verlaten en met zijn gezin naar Rotterdam te gaan. De familieoverlevering verhaalt van minder gunstige geldelijke omstandigheden, na het verliezen van een proces, welke Thomas Fruin tot het voornemen ge-

1) R. Fruin aan F. Muller, 22 November 1879. In voorbereiding is een publicatie: Brieven van en aan Robert Fruin, door Dr H. J. Smit en Dr Z. W. Sneller. Voor de aangehaalde brieven zij verwezen naar die publicatie.

bracht zouden hebben zich te begeven naar het land van belofte: Amerika. Hij zou de reis over Rotterdam hebben willen maken, maar, in die stad gekomen, er zijn opgehouden door den juist uitgebroken Amerikaansen vrijheidsoorlog, en dit oponthoud zou tot een duurzame vestiging hebben geleid ¹⁾.

Dit verhaal kan niet waar zijn, althans niet ten volle waar, want reeds op 5 Februari 1774 werd de finale admissie van Thomas Fruin te Rotterdam geregistreerd en op denzelfden dag legde Fruin ook den eed als poorter af. Van den Amerikaansen vrijheidsoorlog werden toen nog slechts de eerste rommelingen vernomen, want 16 Juni 1773 geschiedde de overval door Amerikaanse jongemannen op de theeschepen in de haven van Boston en eerst den 14den Maart 1774 deed lord North in het Parlement van Engeland het voorstel de haven van de weerspannige stad te sluiten tot beter gelegenheid. Het is zeer onwaarschijnlijk, dat Thomas Fruin in den winter van 1773 op 1774, toen hij zijn admissie en zijn eedsaflegging moet hebben voorbereid, zich door de spanningen van den dreigenden oorlog zou hebben laten weerhouden, zijn reis naar de nieuwe wereld voort te zetten.

Er is dan ook een andere mogelijkheid. Rotterdam oefende destijds op de Engelsen een grote aantrekkingskracht. De stad vormde de toegangspoort tot het Rijngebied en tot een groot gedeelte van West-Europa; het aantal Engelsen was er zo groot en de Engelse handelsbetrekkingen waren er zo levendig, dat de stad aan Maas en Rotte in de achttiende eeuw soms wel Little London genoemd werd. Er was in Rotterdam een talrijke Engelse nederzetting, en nog steeds getuigen tal van familienamen in Rotterdam van de oude relatie tot Albion. Thomas Fruin kan dus zeer wel met den geregelden toevoer van Engelsen naar de Maasstad zijn gekomen, in de verwachting er een nieuw en beter bestaan te vestigen.

De „finale admissie”, waarvan hierboven sprake was, valt te vergelijken met de huidige vestigingsvergunning. Zij werd soms voorafgegaan door de „provisioneele admissie”, en beide dienden om te voorkomen, dat gelukzoekers en

1) Een schriftelijk onderzoek, ingesteld te Henley en te Wootton Warwick, bleef zonder resultaat.

maatschappelijk minderwaardigen, die ten laste van de gemeenschap zouden kunnen vallen, zich te Rotterdam kwamen nederzetten. De vergunning tot vestiging werd vaak verleend onder den waarborg van een kerkgemeenschap – in casu had dit een waarborg van een der beide Britse kerkgenootschappen te Rotterdam kunnen zijn –, dat zij in geval van nood de verzorging van het uit den vreemde gekomen gezin op zich zou nemen.

Bij Thomas Fruin staat echter slechts vermeld, dat de admissie geschiedde „onder acte van cautie”; Fruin heeft dus op de een of andere wijze een cautie of waarborg gesteld, die voldoende geacht werd om te vrijwaren tegen verpaupering. Op maatschappelijken welstand behoeft deze admissie onder cautie intussen niet te wijzen; wel wettigt zij de veronderstelling, dat het gezin Fruin tot de ordelijke gezinnen gerekend werd.

De poorterseed, welke, gelijk gezegd, op den dag der admissie door Thomas Fruin werd afgelegd, strekte om den toegang tot een gildeberoep te openen. De Rotterdamse stamvader der Fruins zal dus een ambachtsnijvere geweest zijn; wij wagen een goede kans met hem in die maatschappelijke klasse te zoeken. Werkelijk vinden wij hem daar, blijkens een drietal aankondigingen in de Rotterdamsche Courant, die wij hieronder afschrijven en een weinig toelichten.

De eerste is van 4 Mei 1790.

„Bij Thomas Fruin, mr. bellenmaker en rookverdrijver op 't Bolwerck te Rotterdam, zijn alle soorten van kamerbellen te bekomen, na de beste smaak en tot de civilste prijs.

Ook continueert hij om lessen in de Engelsche taal te geven, op voordeelige conditiën, bevelende zich in een ijders gunst en recommandatie”.

Deze advertentie doet een merkwaardige vereniging van eruditie en lagen maatschappelijken staat veronderstellen, zoals aannemelijk is bij een in verval geraakten vreemdeling, die bezig is in een nieuw land in een nieuwe omgeving een nieuw bestaan te vestigen. Thomas Fruin achtte zich blijkbaar een man van voldoende beschaving om lessen in zijn moedertaal te geven; daarnaast was hij een eenvoudig ambachtsman. Het tweede der in de advertentie vermelde be-

roepen spreekt voor zich zelf; het is nauw verwant aan dat van metselaar en van timmerman, dit laatste genomen in den ruimen zin van bouwer, welken het woord eertijds had¹⁾. Het eerstgenoemde beroep behoort tot een thans voorbijgegangene beschavingsperiode, waarin men nog niet van elektrische huisschellen dromen kon, maar door een ruk aan het schellekoord, dat aan den wand bij de deur of in een hoek van de kamer hing, de boden en de huisbedienden tot zich riep. Het vervaardigen van schelkoorden was dameshandwerk, dat o.m. bedreven werd door Klaartje Donze, die door haar tante geprest werd te blozen bij de gedachte aan den knappen student Gerrit Witse²⁾. Het plaatsen van schelkoorden was vakwerk van den man, die tevens verstand van timmeren en metselen had.

Het kamerbellenvak moet wel het hoofdvak van Fruin geweest zijn, blijkens de tweede advertentie, die wij nu gaan afschrijven. Zij is van 19 Januari 1796.

„Alle soorten van kamerbellen na de nieuwste smaak te bekomen bij Thomas Fruin, n. 36 op het Bolwerk te Rotterdam.

Ook presenteerd hij zijn dienst aan om lessen in de Engelsche taal te geven, hetzij binnen of buiten zijn huis, alsmede iets te translateren, alles na eene zeer matige prijs, bevelende zich in een ijdere gunst en recommandatie”.

Deze aankondiging zegt weinig meer dan de voorgaande. Zo brengt ook de volgende, van 28 Mei 1807, weinig nieuws.

„Door Thomas Fruin, wijk A n. 36 te Rotterdam, worden kamerbellen gehangen, naar de nieuwste smaak en tot een civiele prijs. Goed of geen geld.

N.B. Hij gaat ook uit naar andere steden, als hij ontboden wordt”.

Blijkens de aangehaalde advertenties woonde Fruin op het Bolwerk, wijk A, n. 36. Op den huidigen plattegrond van Rotterdam vindt men het Bolwerk als de kade tussen het Witte Huis – men kan ook zeggen de Oude Haven – en de Maasbrug, m.a.w. als het Oosteinde van de Boompjes, een van de weinige gedeelten der oude stad, die in de Meidagen

1) Men vergelijkte in Rotterdam het Stadstimmerhuis.

2) Camera Obscura, Gerrit Witse.

van 1940 zijn gespaard gebleven. Er mag worden aangenomen, dat Fruin in twintig jaren niet is verhuisd. In 1829 blijkt het pand bewoond te zijn door een blokmaker, d.w.z. een maker van scheepskatrollen, een naaister en een werkmán; dit laatste woord duidt waarschijnlijk een sjouwer of een dergelijken lossen arbeider aan. Terugredenerend in tijdsorde kan men aannemen, dat kort voor en kort na het jaar 1800 het pand Bolwerk, A 36, door gelijksoortige lieden werd bewoond; dat het dus een soort woonkazerne was. Dit strookt met de ligging dicht bij de Oude Haven, in een schippersbuurt.

In het Patentregister van 1806 tot 1808 komt Thomas Fruin voor als timmerman, welk woord wij in de reeds hiervoor genoemde ruime betekenis van bouwer willen nemen. Voorts werd, blijkens het Adresboek van 1808, door Fruin en Carpentier in A 36 handel gedreven in tabak en snuif, wellicht in een soort schipperswinkel of victualiehandel.

De oude Fruin en zijn Nancy, zo kunnen wij onze beschouwingen samenvatten, zijn hardwerkende lieden geweest van nederigen staat en van onbesproken gedrag.

Toen Thomas Fruin zich met zijn Nancy, alias Anna, zoals zij in het nieuwe vaderland genoemd werd, blijvend in de Maasstad nederzette, had hij van zijn vier kinderen er nog slechts twee in leven: een dochter Mary en een zoon Thomas. De beide anderen waren in den zomer van 1773 op zeer jeugdigen leeftijd enkele dagen na elkander overleden. Waren in dit treffend ongeval misschien de gevolgen van de zeereis merkbaar? In de nieuwe woonplaats werden achtereenvolgens nog vier zonen geboren: William, Robert, John en George; zij werden allen in de Anglicaanse of Engels-episcopale kerk gedoopt¹⁾. De oude Fruin met zijn druk bedrijf van timmeren, rookverdrijven, bellenmaken, onderwijzen en vertalen zal geweten hebben, wat het doel van al zijn inspanningen en beslommeringen was.

Van deze te Rotterdam geboren zonen zal in het bijzonder Robert onze aandacht bezig houden, die 12 September 1776

1) William, 8 Januari 1775; Robert, 1 December 1776; John, 5 April 1779; George, 27 September 1782.

het levenslicht aanschouwde. Hij werd de vader van den geschiedkundige Robert Fruin.

De meesten der Fruins van de tweede en ook die van de derde generatie zijn in eenvoudigen stand gebleven. De jongste der broeders, George, van beroep commissionair in effecten, heeft echter fortuin gemaakt. Geluk en vreugde heeft zijn fortuin hem intussen niet gegeven, want vroegtijdig weduwnaar geworden en overgeleverd aan de zorgen van zijn enige zuster Mary, die, een kleine twintig jaar zijn oudere, gaandeweg het licht der ogen verloor, veronachtzaamde hij de opvoeding van zijn enig kind, een zoon, die tenslotte, met schulden beladen, de Breeveertien is opgegaan en als gelukzoeker in Australië zijn levenseind gevonden heeft. „Mijne ouders,” zo schrijft Jacques Fruin in zijn familiegeschiedenis, „zagen oom George van tijd tot tijd. Maar de onverstandige wijze, waarop hij zijn kind opvoedde, de zorgeloosheid, waarmede hij die opvoeding aan de oude blinde tante overliet en andere onaangename kanten van zijn karakter maakten, dat de vertrouwelijkheid tusschen hem en mijn vader niet groot was. Zijn lot is verre van gelukkig geweest”.

Was George, de jongste, al wandelde hij dan overigens niet op rozen, een maatschappelijke uitblinker, John, op een na de jongste, was op den weg des levens een echte sukkelaar. „Hem is tot op de laatste jaren van zijn leven alles tegengeloopen, grootendeels ten gevolge van zijn eigen schuld. Hij trad reeds vroeg in het huwelijk, voordat hij nog een toereikend middel van bestaan had. Daarbij had hij een vreemd en eigenzinnig karakter en verstond hij de kunst niet om op zijne zaken te passen. Hij leefde dientengevolge altijd in zeer bekrompen omstandigheden en in een nederigen stand der maatschappij”.

De vrouw van dezen John is vroeg gestorven, hem nalatend zes jeugdige kinderen, wier opvoeding de vader ternauwernood kon verzorgen. Oom George trok zich het lot dezer neven en nichten een weinig aan, maar de grootste zorg viel op oom Robert, die de nichten Maria en Elisabeth en neef Thomas tot zich nam en andere kinderen uitbesteedde.

Nicht Maria trouwde spoedig, niet erg fortuinlijk, want de

uitverkorene haars harten bezat „zoo min geld als verstand”, en neef Thomas vertrok naar de zeevaartschool, waar hij ook al geen carrière maakte, doch nicht Elisabeth was een blijver; zij verkeerde lange jaren in het gezin van haar oom Robert, het lot in vrede en gelatenheid dragend van het om hare goede diensten welwillend als huisgenote aanvaarde vrouwelijke familielid. Jacques Fruin hield deze nicht in dankbare herinnering. „Haar naam”, zo onderricht hij zijn kinderen, „zult gij, zoo ik hoop, niet vergeten. De goede „nicht Bet”, aan wie ik zelf groote verplichting heb, is ook voor U altijd vriendelijk en lief geweest. En thans, nu zij oud en gebrekkig is” – zij was geboren in 1810; Fruin schreef in 1870 –, „doet zij nog immer voor U, wat zij kan. Op haar elfde jaar reeds in het huis mijner ouders gekomen, heeft zij zich altoos een trouwe zorg en een hartelijke vriendin betoond voor ons en de onzen. Gedenkt haar daarom, ook wanneer zij er niet meer zijn zal, met dankbare liefde”. Wij zullen de goede nicht Bet in ons verhaal nog een- en andermaal tegen komen.

Te midden van deze ietwat onzekere Fruins ging Robert Fruin, de tweede der in Rotterdam geborenen, zijn vasten en gelijkmatigen gang. Het hart trok hem naar de wetenschap, want hij koos het beroep van apotheker. Dit betekende, dat hij gedurende vier jaren bij een meester in de leer moest wezen, ten einde de geheimen der simpele en der gecomponeerde medicamenten te doorgronden en de ordonnantiën, d.z. de recepten der doktoren, te lezen, waartoe enige kennis van het Latijn nodig was. Had de leerling den leertijd voleindigd en de nodige kundigheden zich eigen gemaakt, dan kon hij ten overstaan van de hoofdliden van het apothekersgilde, anders gezegd van het collegium pharmaceuticum, de proeve van bekwaamheid afleggen, die den toegang opende tot het meesterschap ¹⁾.

Ideaal was deze opleiding niet. „De leerling dezer konst”, zo klaagde in 1796, toen al het bestaande waardeloos scheen geworden en een storm van vernieuwing over de Nederlanden

1) Aldus naar de ordonnantie op het gilde van de apothekers te Rotterdam van 24 April 1717 en die van 17 April 1787. In de laatste wordt reeds het collegium pharmaceuticum genoemd.

voer, een liefhebber der artsenijsbereidkunde, „wordt, ook zonder door taalen en wetenschappen voorbereid te zijn, reeds in zijn jonge jaaren in een winkel gesteld, en begint om zoo te zeggen terstond met het laatste gedeelte zijner kunst, namelijk met het uitoefenende gedeelte. Zoo hij nu nog daarenboven het ongeluk heeft om zoodanigen meester te treffen, die of uit onkunde of uit geringe werklust nimmer het voorname werk zelf doet en de scheikundige geneesmiddelen” – de scheikundige stonden tegenover de kruidkundige – „van de zoogenaamde chymisten koopt, zoo blijft hij natuurlijk van het kern zijner kunst verstoken, drukt vervolgens de voetstappen van zijn meester en wordt ook een halfgeleerde”¹⁾. Er kwamen destijds nieuwe verordeningen, maar in werkelijkheid bleef nog lange jaren alles, zooals het was.

Robert Fruin heeft zijn leertijd gesleten bij den apotheker Perk. Ideaal kan deze Perk als leermeester niet geweest zijn, want „nooit heeft men hem in de apotheek iets zien verrichten of zich met de affaire bemoeien”; evenwel kan de activiteit van een eersten bediende de afzijdigheid van den patroon hebben vergoed. Het leermeesterschap, hoe dan ook opgevat, van Perk blijkt uit het register van resolutien van dekens en hoofdliden van het apothekersgilde²⁾, alwaar op datum van 24 April 1795 staat te lezen, dat „Barent Fruijn” zijn leerbrief, d.w.z. zijn bewijs van volbrachten leertijd³⁾, verzocht. Deze leerbrief werd hem op vertoon van een getuigschrift van Anthony Perk gegeven. De lezer zal hebben opgemerkt, dat een gedachtensprong noodzakelijk is. De R van Robert kan als een B zijn gelezen en zo kan de naam Barent omhoog gekomen zijn. Het worde toegegeven, dat deze redenering niet afdoende is.

Men wane niet, dat met het volbrengen van den leertijd

1) Adres van Dr D. Heilbron Cz. aan de Nationale Vergadering van 27 April 1796, gedrukt bij W. Stoeder, Geschiedenis der pharmacie in Nederland, Amsterdam 1891, blz. 317 vlg.

2) G. A. Rotterdam, Gildenarchieven n°. 6.

3) Keur van 24 April 1717: „De leerjongens, na het eyndigen van hun leertijd willende vertrekken, zullen versoeken een leerbrief, houdende getuygenisse van de voldoeninge van de leertijd. En sal aen dezelve soodanigen leerbrief, geteykent bij de dekens en hooftluyden, werden gegeven”.

de pharmaceutische studie was afgelopen. Integendeel, zij begon nu eerst recht.

Het gildewezen, hoezeer misprezen, bezat dit grote voordeel, dat het in de meesterproeve een waarborg voor vakbekwaamheid bood. Zulk een waarborg was bij uitstek nodig, wanneer hij een wetenschap van ziekte en gezondheid, van dood en leven betrof. In de pharmacie heeft men met de grote omwenteling van 1795, die de bedrijfsvrijheid wilde brengen¹⁾, het gilde dan ook niet kunnen afschaffen; het leefde te Rotterdam in het collegium pharmaceuticum voort.

Voor dit college deed Robert Fruin in 1801 zijn meesterproeve. Eerst legde hij examen af in de simplicia, d.z. de enkelvoudige medicamenten, in het lezen der recepten en in het verklaren der Latijnse pharmacopee. Daarna werd hij onderzocht op zijn kennis der groene kruiden en moest hij enkele „processen” afwerken, welk woord op de bereiding der samengestelde geneesmiddelen doelen moet. Eerst toen dit alles was doorstaan en afgelopen, werd de candidaat R. Fruin op den 10den April 1801 tot mr. apotheker geadmitteerd²⁾. „Potentia nobis herbarum subjecta”, kon hij thans met zijn gildebroeders uitroepen; „de kracht der kruiden is ons onderworpen”. Fruin was nu gerechtigd tot het drijven van een eigen apotheek.

De beheersing van de kracht der kruiden en de bevoegdheid een apotheek te drijven gaven echter nog niet de beschikking over een eigen bedrijf. Daartoe was een aanzienlijk geldbedrag nodig. „De apothecarswinkels in ons land worden gemeenlijk voor eene tamelijke somme gelds gekogt”³⁾. Wie deze som niet terstond kon opbrengen, moest zich lange jaren vergenoegen met de positie van eersten bediende of meesterknecht.

De bedachtzame Fruin, die van het ouderlijk huis geen geld had medegekregen, heeft zich op elegante wijze uit deze moeilijkheid gered. Na enigen tijd bij een anderen patroon

1) C. Wiskerke, De afschaffing der gilden in Nederland, Amsterdam 1938.

2) G. A. Rotterdam, Gildenarchieven n° 6, verg. 28 Maart, 31 Maart, 3 April, 9 en 10 April 1801.

3) Stoeder, Geschiedenis pharmacie, blz. 319.

gewerkt te hebben, kwam hij weer terug bij Anthony Perk, bij wien hij ook zijn leertijd had doorgebracht. „Bij den heer Perk”, zo staat in een aantekening bij het gedenkschrift van Jacques Fruin te lezen, „was hij eigenlijk nooit bediende. Hij kreeg terstond aandeel in de zaak”. Dat deze mededeling overeenstemt met de werkelijkheid, blijkt uit onderstaande advertentie, die voorkomt in de Rotterdamsche Courant van 20 December 1810:

„De apothekers-affaire, tot hiertoe door A. Perk in zijn privé gedreven, zal met primo January 1811 door de beiden ondergeteekenden onder de firma van Perk en Fruin gecontinueerd worden; makende zij zich deze gelegenheid ten nutte, om zich aan hunne geëerde begunstigers bij vernieuwing aan te bevelen, met verzekering van de meest mooglijke exactitude en civiele behandeling.

A. Perk, R. Fruin, apothecars”.

Robert Fruin wist zich de achting en de toegenegenheid van zijn ouderen mede-firmant en van diens echtgenote te verwerven, ja, wat meer zegt, ook de toegenegenheid van de oudste dochter des huizes, Elisabeth Maria, die met meisjesachtige bewondering zal hebben opgezien tot den bijna achtien jaren ouderen, kalmen, evenwichtigen man. Het is een pikante bijzonderheid, dat, toen Elisabeth Maria 26 Januari 1794 werd geboren, haar toekomstige echtgenoot als leerjongen in de zaak haars vaders werkzaam was; of, om het geval om te keren: Robert Fruin heeft zijn aanstaande bruid als kind in de wieg gezien.

Toen het paar in den zomer van 1815 in den echt werd verbonden, was de bruidegom bijna 39 en de bruid 21 jaren oud. De vader van de bruid was toen reeds overleden, evenals de vader van den bruidegom. Slechts de beide moeders waren nog in leven; zij maakten de huwelijksplechtigheid mee ¹⁾.

De echtelieden Robert Fruin en Elisabeth Maria Perk zouden de ouders worden van den vermaarden Robert Fruin.

1) Vader Perk overleed 18 November 1813, „op het oogenblik, dat de laatste Fransche troepen de stad verlieten”; vader Fruin 6 Februari 1814. De genealogie van het geslacht Fruin is te vinden in Nederlandsch Patriciaat XXXIII (1947), blz. 156 vlg.

Het apothekershuis van wijlen A. Perk, waar van nu aan het echtpaar Fruin-Perk resideerde, lag op den hoek van de Leuvehaven en de Soetensteeg, waar thans het pand van Gerzon, naar wij hopen niet de eeuwen, doch slechts de jaren trotseert. Gevestigd in een hoekhuis op een der drukste punten van Rotterdam, waar de Schiedamsedijk den weg naar de Witte of Schiedamse poort en naar het Westen opende, en lange jaren geleid door een hooggeacht en kundig man uit den gezeten burgerstand, was de „apothek van Perk” een der aanzienlijkste van de stad en een der meest beklante, waar, naar verluidt, op een enkelen dag wel eens meer dan 236 recepten gereed gemaakt waren.

Het apothekershuis op de Leuvehaven was een smal en hoog huis van drie verdiepingen, met een topgevel, die in zijn hoofdvorm de opstaande lijnen volgde van het naar achteren wijkend dak. Het type is ons uit de Amsterdamse grachthuizen zeer wel bekend. Nader gezegd was deze topgevel een klokgevel, d.w.z. een gevelafsluiting met naar binnen gebogen contouren, welke aan het geheel den vorm van een luiklok gaven. Men zie nevenstaande afbeelding. De klokgevel was afgedekt met een driehoekig fries, een tympanon¹⁾.

Merkwaardig aan dit huis was niet alleen de glazen pui der benedenverdieping, die in de apothekeij een overvloed van licht moet hebben gebracht, maar ook het forse beeld van een Romein in wapenrusting, dat ter hoogte van de eerste verdieping tegen den hoek was opgesteld.

Een huis met een Romein doet aan een logement en wijnhuis denken; romein zou dan via het woord romenie samenhangen met romanie, de benaming van een zoeten Grieksen wijn. Zo heette het wijntappersgilde te Amsterdam ook wel het romeinengilde. Bij nasporing is echter niet gebleken, dat het apothekershuis op den hoek van de Leuvehaven in vroeger jaren een huis van wijnnering is geweest.

Hoe dit ook moge wezen, de ligging van het huis – wij

1) Het schijnt een open vraag te wezen, of de klokgevel zich heeft ontwikkeld uit den halsgevel met aanliggende klauwstukken; en of de halsgevel als een schepping van den Amsterdamsen bouwkundige Philippe Vingboons kan worden beschouwd.

hebben er terloops reeds op gewezen – was voor een winkeling zeer gunstig, zodat evenzeer een logement- en wijnbedrijf als een apothekeerij er in kunnen hebben gebloeid. Zijwaarts langs het huis liep de Soetensteeg, die toegang gaf tot den Schiedamsen dijk. Alle beweging van komend en gaand verkeer van koetsen en paarden, van karren en lastwagens, dat Rotterdam verbond met Delfshaven, Schiedam en verder gelegen oorden, ging dus langs het Romeinenhuis.

Een even drukke bedoening als aan den zijkant was er aan den voorkant van de woning. Want het huis der Fruins zag niet op de kalme kade langs de Leuvehaven uit, waar het overigens op momenten van laden en lossen levendig genoeg wezen kon, maar op de Soetenbrug, een stenen brug, die de verbinding tussen Leuvehaven en Steigersgracht overwelfde en toegang gaf tot het Hang, den Vissersdijk en de Blaak. En aan de overzijde dier brug lag langs den Noordkant der Leuvehaven de zeevismarkt, een overdekte markthal of gaanderij, gebouwd op de wijze der toenmalige koopmansbeurzen; een trap voerde naar beneden naar een plankier of steigerwerk, dat zich met het rijzen en dalen van vloed en ebbe op- en neerbewoog. Schelvis, kabeljauw, bot, schol, tong en rog, ook zalm en oesters werden aangevoerd in schepen en schuiten, en bij afslag verkocht¹⁾. Er moet om en op die vismarkt een groot gerucht en levendig vertier geweest zijn van schippers en schuitvoerders, van opdraagsters en wegdraagsters, van keurmeester en afslager en knecht. Het „mijnen” geschiedde „met luider stem”. Manden met schol en andere platvis lagen op het plankier, of ten verkoop-in-het-klein op straat. Aan de „stallen” klonk de schelle stem der visvrouwen, aan wie de afslager het haar toekomende uit de aangevoerde voorraad had toegedeeld.

Van die vismarkt had de stille beschouwer, die zich door het laweit van uitschietende stemmen en door de prikkeling van indringende geuren niet in zijn contemplatie liet storen, een pakkend vergezicht op de Leuvehaven, dat ons voor den tijd omstreeks 1800 uit de tekeningen van G. Groenewegen tot in bijzonderheden bekend is²⁾. Rechts en links strekte

1) Ordonnantie op de grote zeevismarkt, 27 Juni 1825.

2) G.A. Rotterdam.

zich langs de haven de kade uit, waaraan achter zware olmen de pak- en woonhuizen lagen met hun hals- en klokgevels of hun zware horizontale gevelafsluitingen. Nog staat men verrukt over den prachtigen val, op een der waterverftekeningen, van het morgenlicht op de bomen en de huizen aan de westzijde der langgestrekte haven¹⁾.

Te midden van de groene omzoming der beide kaden lag het golvend water, waarover traag een platte schouw in geregelden beurtgang van den enen naar den anderen oever voer; waar in korte nabijheid de gaffelaars der kustvisserij, met hoog in den mast de kleine vleugels, door den wind gespannen, tegen het plankier der vismarkt lagen; waar op groteren afstand tjalken en hoekers en koopvaardijbrikken waren gemeerd; waar in statige vaart een herenjacht een deftig gezelschap naar zijn bestemming bracht.

Het was in deze omgeving, dat de echtelieden Fruin en Perk op 12 Juli 1815 de wittebroodsweken aanvingen en dat in de komende jaren hun kinderen werden geboren: Thomas Anthony, genoemd naar de beide overleden grootvaders, in 1818; Elisabeth Anna in 1821; Robert Jacobus²⁾, de latere Leidse hoogleraar, in 1823; Jacobus Anthony, meestal genoemd Jacques, de latere Utrechtse hoogleraar, in 1829.

Dit vormde met elkander reeds een aardig huishouden, waarvan het getal echter nog vermeerderd worden moet met de reeds genoemde nicht Bet en met de dienstboden, en met den inwonenden eersten bediende, die de beschikking over een eigen kamer hebben moest. Hiermede is echter de opsomming der gezinsleden nog niet ten einde, want ook grootmoeder Perk en haar dochter Jacoba Antonia, een zuster derhalve van de jonge vrouw des huizes, in de wandeling tante Perk geheten, woonden in, en gedurende zekeren tijd ook nicht Maria, naast nicht Bet de andere dochter van den weinig fortuinlijken oom John, en eveneens neef Thomas,

1) G.A. Rotterdam, R.I. 400.

2) De latere Leidse hoogleraar heette Robert Jacobus, naar zijn vader Robert en naar de zuster zijner moeder Jacoba Antonia, „tante Perk”. Toen later nog een zoon geboren werd, de latere Utrechtse hoogleraar, werd deze, Jacobus Anthony, voluit naar tante Perk genoemd. R. Fruin vond hierin op lateren leeftijd aanleiding zijn tweeden naam Jacobus weg te laten.

een zoon van John. De meesten van deze hebben wij hier-
vóór reeds vermeld.

In het hoekhuis de Romein viel deze familielading niet te stouwen, weshalve de pater familias – dezen titel mag men terecht aan Robert Fruin geven – een tweede huis bij het zijne trok. Dit tweede huis, de Kopermolen, dat achterwaarts doorliep tot den Schiedamsen dijk, lag niet vlak naast het huis de Romein, maar met een kleine tussenruimte daarnevens, welke tussenruimte werd ingenomen door een wel hoog, maar ondiep huis. Zo was het mogelijk de Romein en de Kopermolen achterom met elkander te verbinden. Jacques Fruin, in zijn gedenkschrift, vertelt er van op de hem eigen ongekunstelde wijs. „Mijn vader had tot vereenvoudiging van het huishouden omstreeks dien tijd”, d.w.z. omstreeks 1823, toen grootmoeder Perk overleed, „het huis, genaamd de Kopermolen, gehuurd en aan het zijne getrokken. Om U dit te kunnen voorstellen, moet gij U van de ligging der beide huizen een juist denkbeeld vormen. Dit is gemakkelijk te doen. Wanneer gij over de zoogenaamde Soetenbrug de Leuvehaven nadert, is het eerste huis van den hoek af de apotheek en het derde de Kopermolen. Tusschen die beide in staat nog een klein huisje” – hier hapert iets aan de voorstelling –, „dat nooit door onze familie is bewoond. Dit is zoo ondiep, dat de achtergedeelten der beide andere huizen daar achter uitsteken en dus gemakkelijk met elkander verbonden kunnen worden. Die verbinding nu liet mijn vader maken. Zoo werden de apotheek en de Kopermolen als het ware één huis, dat geschikt was om door een groot gezin bewoond te worden. Op het oogenblik, dat mijne herinnering begint” – Jacques Fruin werd geboren in 1829, zijn herinnering begon dus omstreeks 1835 – „woonde de geheele familie in die twee tot één gemaakte huizen bij elkaâr”.

Het hart van deze dubbele behuizing, de huiskamer, waar het familieleven zich afspeelde, was de „zeet”, letterlijk de zitkamer, een laag, maar ruim vertrek in de Kopermolen op de eerste verdieping, vlak boven een pakhuisruimte, welke door den eigenaar van het pand – Fruin Sr. was hier slechts huurder – aan een koopman in koper was verhuurd. In, of

liever „op” de zeet werden de gemeenschappelijke middagen en avondmaaltijden gebruikt.

Kan men de zeet het hart van de dubbele behuizing noemen, dan moet het denkend hoofd in dat gedeelte van de Romein worden gezocht, waar vader Fruin zijn werkzaamheden verrichtte. Niet, dat hij zelf pillen draaide of kruiden mengde of met het grein poeders woog. Van grootvader Perk, den in zijn dagen zo vermaarden apotheker, wordt vermeld, dat hij was „een type van den ouden deftigen tijd”. Wij vernamen reeds, „dat men hem nimmer in de apotheek iets zag verrichten”. Voor het gewone werk had een gevestigd apotheker, die zich zelf naar waarde schatte, in den winkel zijn personeel. In dezen stijl zal ook vader Fruin zijn leven hebben ingericht.

Men kan het veronderstelde ten eerste afleiden uit de werkruimten, die, naar de beschrijving van Jacques, aan den opperleider van het bedrijf en van het familieleven ten dienste stonden. „Wij komen thans tot de apotheek”, zo vervolgt de gemoedelijke voorlichter zijn beschrijving. „Wanneer men die van de straat door de voordeur binnentrad, kwam men het eerst in den zoogenaamden winkel. Een kleine breede trap geleidde van daar naar een opkamer, de zoogenaamde kelderkamer, die op de Soetensteeg met twee vensters uitzag. Daaraan grensden nog twee kleinere kamers, waarvan de achterste op een houten gang uitliep. Deze drie kamers waren uitsluitend ten gebruike mijns vaders, die daarin overdag werkzaam was en bezoeken ontving. Hij had de (genoemde) gang slechts door te gaan, om in de Kopermolen te komen. In den winkel was bovendien nog een zoogenaamd kantoortje of kleine spreekkamer, dat zoowel aan de zijde van de Leuvehaven als van de Soetensteeg vensters had. Hierin ontving mijn vader de bezoekers, die hij niet op de kelderkamer wilde toelaten”. Dit alles doet aan het leven van een rustigen bewindvoerder of aan dat van een naarstig onderzoeker denken, of van een welgesteld notaris, die een goedgaand kantoor beheert, maar het dagelijks werk door zijn kandidaten en zijn bedienden laat doen.

Beter nog leert men den levensstijl en den geestelijken

habitus van Fruin Sr. kennen uit wat zijn jongste zoon verhaalt over de wijze, waarop vader het ontbijt gebruikte en over vaders vertoef des avonds in den huiselijken kring.

De indeling der maaltijden in den huize Fruin kan men zich als volgt denken: 8 uur, eerste ontbijt; 11 uur, tweede ontbijt; 1 uur, middagmaal; 4 uur, thee; 10 uur, avondmaal.

Het eerste ontbijt werd gebruikt in de Romein, in de achterkamer, waar moeder Fruin, nicht Bet, de vier kinderen en ook de inwonende eerste bediende aan deelnamen. Vader was niet aanwezig. Hem gingen de kinderen, eer zij naar school gingen, eerbiedig groeten, daar hij „op de zeet het ontbijt gebruikte en de couranten las”. Wel nam vader deel aan het middagmaal, dat op de zeet werd genuttigd, en ook de winteravonden bracht hij op de zeet te midden van zijn huisgezin door. Er werd dan eerst in gespannen stilte gewerkt en gelezen en te tien uur werd de avondmaaltijd van „gekookten pot” opgediend. Het gehele gezin was dan aan den dis verenigd, met inbegrip van den inwonenden bediende. Alleen gingen de kinderen, zolang zij jong waren, vroeg naar bed.

Jacques Fruin heeft aan de gemeenschappelijk doorgebrachte winteravonden de beste herinneringen behouden en heeft er in zijn memorabilia een onderhoudende bladzijde aan gewijd. „De avonden”, aldus zijn getuigenis, „waren, vooral des winters, zeer gezellig en prettig. Mijn vader, die het grootste deel van den dag op de kelderkamer” – de opkamer in de apotheek – „doorbracht, zat, als de avond gevallen was, geregeld bij de zijnen, meestal aan een afzonderlijke tafel bij het vuur. Aan de groote tafel bij de vensters hielden mijne moeder en, indien zij niet bij tante (Perk) boven zat, ook zus Bet” – de reeds genoemde Elisabeth Anna, de enige dochter des huizes, niet te verwarren met nicht Bet – „zich met het een of ander vrouwelijk handwerk bezig. De jongens, voor zooveel zij niet hetzij op de achterkamer in de apotheek, hetzij elders hun schoolwerk verrichtten of met elkander speelden” – men herinnere zich, dat Jacques de jongste der vier kinderen was, in zekeren zin een nakomertje, die een beetje buiten het bedrijf der ouderen

stond, en dat die ouderen van school een taak mee naar huis hadden gekregen, waar de jongste nog niet beducht voor behoefde te zijn –, „zaten bij moeder te lezen, maar zij hielden zich doodstil om mijn vader, die ook meestal met lezen bezig was, niet te storen. De gewone lectuur van mijn vader was de Engelsche courant „The Times”, die hem door zekeren heer Dutton, een te Rotterdam wonenden Engelschman, geleend werd. Ook andere lectuur echter, maar voornamelijk toch Engelsche, hield hem avond aan avond bezig. Zoo herinner ik mij nog het genoeg, waarmede hij indertijd „the Pickwick-Papers” van Dickens las, en hoe hij daarbij kon zitten schudden van het lachen. Ongemerkt werd het zoo spoedig half tien. Het avondmaal werd dan gereed gezet, en Eykemeyer” – de inwonende eerste bediende – „verscheen om het met de familie te gebruiken; hij nam meestal tegenover mijn vader aan diens tafel plaats. . . .

„Voor ons, kinderen, was er geen grooter genot dan om aan dit avondmaal deel te nemen. Wat hebben wij in de dagen, toen wij nog vóór de overige familie ter ruste moesten gaan, onze goede moeder dikwijls gebeden en gesmeekt om te mogen „opblijven”. En wat een geluk rekenden wij het, wanneer het ons vergund werd! En geen wonder. Want niet de spijs alleen, die er des avonds genuttigd werd, trok ons aan. Neen, er was nog een grootere pret, die ons bovenal deed watertanden. Mijn vader was gewoon onder het maal het een en ander te vertellen, nu eens een gebeurtenis, die hij zoo juist in The Times gelezen had, dan weder eene uit zijn eigen leven of uit de boeken. En hij kon zoo onderhoudend en boeiend verhalen, dat ik U vele van die geschiedenissen nog zou kunnen navertellen.

„Maar dat was toch nog het prettigste niet. Om ons bezig te houden maakte hij ook charades, die wij dan raden moesten. Gij begrijpt, wat ik bedoel: raadsels, zooals gij nu nog wel in de Kinder Courant vindt, b.v. mijn eerste is een vrouwennaam; mijn tweede insgelijks; mijn derde een letter van het alphabet; mijn geheel een meubel hier in de kamer. Antwoord: kanapé! Hij maakte ze altijd op rijm – het was niet meer dan een kreupelrijm –, maar o, wat hebben wij er van genoten! . . . Zoo deed mijn brave vader alles om ons

genoegen te doen en ons te leeren ons geluk te vinden binnenshuis. Ik zegen er zijn nagedachtenis voor”.

Wij hebben den jongen Fruin wel erg lang aan het woord gelaten, maar het loonde de moeite naar hem te luisteren. Welk een huiselijke gezelligheid in dat toch zo patriarchale gezin, waar de vader in hoogheid en afzondering troonde en toch in voortdurend geestelijk verkeer met de zijnen was. Vooral de Zondagavonden waren hoogtijden in het gezinsleven, die gewijd werden door 's vaders bijzondere persoonlijkheid. Jacques Fruin weet zich in later jaren die avonden nog zeer wel te herinneren, „als wij, nadat de avondkerk uit was, met de geheele familie, op tante Perk en nicht Bet na, op de „zeet” zaten te luisteren naar hetgeen Pa ons uit de courant voorlas of vertelde. En onze goede vader vertelde ons maar niet het eerste het beste, dat hem voor den geest kwam. Het waren toen en altijd vertellingen, goed voor den geest of voor het hart. De geschiedenis van Wittington” – het verhaal van den armen wees, die een rijk Londens koopman diende en die zijn kat, zijn enig bezit, als koopmansgoed meegaf aan een van zijns meesters schepen en daardoor tot welvaart en aanzien kwam – „heb ik het eerst van hem gehoord. En in later tijd waren het nu eens belangrijke episoden uit de historia, dan weder reisbeschrijvingen, zooals de lotgevallen van Cook, of het verhaal van de eene of andere gewichtige uitvinding of ontdekking, waarmee hij ons bezig hield. En hij wist zoo prettig te vertellen, dat naar hem te luisteren nog grooter genot voor ons was dan het spelen met klok-en-hamer of het loterijspel, waarop wij overigens ook zeer gesteld waren”.

Wij willen recapitulieren, en wij noteren de voorliefde van Fruin Sr. voor het Engelse leven en voor de Engelse taal en letterkunde. Vader „kende het Engelsch minstens even goed als het Nederlandsch”, schrijft Jacques, „en hij deed, zooveel hij maar kon, en altijd met lust om het ons te leeren”. Ook wijzen wij op zijn gave om onderhoudend te vertellen en op zijn immer gereede bereidheid een vertelling te doen. Zowel de voorliefde voor al wat Engels was als de rustige vertelgave heeft Robert Fruin geërfd uit het vaderlijk huis.

De herinnering aan dezen voortreffelijken vader heeft de kinderen niet verlaten, zomin Jacques als Robert Fruin. „Zelfs de eigenlijke zedelessen, die vader ons gaf, hoorden wij met genoegen aan. Juist daarom maakten zij zooveel indruk op ons. Nog zie ik mij als kind op zijn schoot of voor hem op de tafel zitten, terwijl hij de drie voorste vingers van de rechterhand een voor een omhoog hield en mij aanspoorde bij alles, wat ik mij ooit mocht voornemen te doen, mij zelven af te vragen, of ik het kon verantwoorden 1e voor God, 2e voor den naaste, 3e voor mijzelven. In mijn droom zie ik ook nu nog mijn vader zoo dikwijls voor mij”.

Bij dit getuigenis van den tot rijpen leeftijd gekomen jongsten zoon voegt zich dat van den ouderen, in de jaren zijner grijsheid.

De Utrechtse Fruin is niet oud geworden; hij overleed in 1884 op vijfenvijftigjarigen leeftijd, een groot gezin in niet-onbekommerde omstandigheden achterlatend. De Leidse Fruin trok zich toen de belangen van de weduwe en haar kinderen aan, onder welke in het bijzonder de veelbelovende Thomas Anthony, de later zo bekende Rotterdamse rechtskundige, zijn genegenheid wekte. Toen deze neef Thom in 1888 aan het Utrechts gymnasium met goed gevolg zijn eind-examen gedaan had, schreef oom Robert hem een opgewekten brief, die echter met weemoed was overtogen. De stille Leidse geleerde dacht aan zijn overleden broeder Jacques, die dezen uitslag niet beleefde, en daarop dwaalden zijn gedachten naar zijn eigen vader, die in 1845 was heengegaan en die den opgang van zijn beide jongste zonen (Robert, geboren 1823; Jacobus, geboren 1829) niet had beleefd. „Toen ik gisteren aan tafel een glaasje op Uw goed succes dronk, werd het mij, niettegenstaande de vroolijke aanleiding, toch droef te moede. Wat was Uw vader gelukkig, toen Uw eerste cursus goed was afgelopen. Wat zou hij verheugd zijn geweest op de uitkomst van dezen laatsten. . . . Ik heb insgelijks altijd mijn vader droevig gemist, als mij iets gelukkigs te beurt viel, maar hij was van ons heengegaan, toen hij toch al veel voorspoed in zijn kinderen had beleefd en op een leeftijd die, zijn gestel in rekening genomen, ver gevorderd mocht hee-

ten¹⁾. Uw vader is gestorven, eer hij nog de vrucht van al zijn zorgen en doen had zien rijpen en eer hij zelf aan den dood als ophanden dacht”.

Dezelfde liefdevolle gezindheid jegens zijn vader straalt door in een brief van 18 November 1893, in welken de grijze geleerde, die zoo juist zijn zeventigsten verjaardag gevierd had, bedankte voor den hartelijken gelukwens, dien hij van zijn Utrechtsen neef had ontvangen. „Gij hebt mij met Uw ontboezeming groote vreugde gedaan. Ik wensch zoo vurig, dat wij elkander begrijpen, en ik zie, dat dit hoe langer hoe meer geschiedt. Mocht ik mij vleien met hetgeen gij gelooft; mocht ik werkelijk door mijn voorbeeld een invloed op U geoefend hebben als dien gij noemt, dan zou ik mij dat tot een groot geluk toerekenen. Mij heeft mijn leven lang de gedachte aan mijn vader geleid; mocht ik die gedachte bij U hebben overgeplant, mocht op die wijze het goede, dat hij gesticht heeft, nog weer een geslacht langer voortleven, dan was een van mijn liefste wenschen verwezenlijkt”.

De vader, zo kunnen wij het voorgaande samenvatten, bekleedde een brede plaats in het gezin en in de opvoeding zijner kinderen.

Naast den uitstekenden vader schijnt de moeder een weinig in de schaduw te blijven. Wij zien haar in den spiegel van de herinnering harer kinderen als een zorgzame, liefdevolle echtgenote en moeder, die de stille kracht was van haar gezin. Maar is het niet vaak zo in het huiselijk leven, dat de moeder te meer voortreffelijk is, naarmate zij minder wordt opgemerkt? De werkzaamheid ener moeder is vaak als die van een motor, die zijn uitnemendheid daarin openbaart, dat hij geruisloos loopt.

Zo schijnt het huisbestier van moeder Fruin geweest te zijn, die de onopvallende kracht uitmaakte van een omvangrijk en veelzijdig samengesteld gezin. Jacques Fruin, in zijn heugenissen, schrijft weinig over haar, maar het weinige, dat hij mededeelt, heeft overtuigende kracht. Niets spreekt zo duidelijke taal als het verhaal, dat hij geeft van het vertrek van zijn broeder Thomas naar de universiteit.

1) Robert Fruin, geboren 22 September 1776, is 23 Januari 1845 op 68-jarigen leeftijd overleden.

Thomas Anthony Fruin was de oudste der kinderen. Hij was geboren in 1818 en ging in 1838 op bijna twintigjarigen leeftijd naar Leiden, voor de studie der theologie. Hij verschilde vijf jaren in leeftijd met Robert en ruim tien jaren met Jacques, zodat hij altijd als de „grootte broer” beschouwd werd, te groot om met de kleinen op één lijn te worden gesteld. Hij was de eerste, die het huis verliet; en de vrouwelijke leden van het gezin, die zijn uitzet beredderden, en de beide knapen, die hun groten broer naar de vrijheid van het universitaire leven zagen gaan, waren vol zorgen en bezorgdheid en bewondering.

„In het jaar 1838 onderging ons huishouden, dat tot nog toe jaar in jaar uit den gewonen gang gehad had, . . . een groote verandering door het vertrek van broeder Thomas naar de akademie te Leiden. Gij kunt denken, welk een drukte dat gaf. Nadat de kamers gehuurd waren, hielden ma, tante Perk en nicht Bet zich tijden lang bezig met het in gereedheid brengen van zijn uitzet. Mijne goede moeder vooral gaf zich veel moeite om te zorgen, dat alles zooveel mogelijk naar den zin van den jongen student uitviel. Alles was op zijn tijd klaar en naar Leiden afgezonden, en op zekeren Zondagavond van de maand September vertrok Tom zelf . . . derwaarts. Onder heete tranen namen wij allen afscheid van hem en vooral onze goede moeder was ontroostbaar.

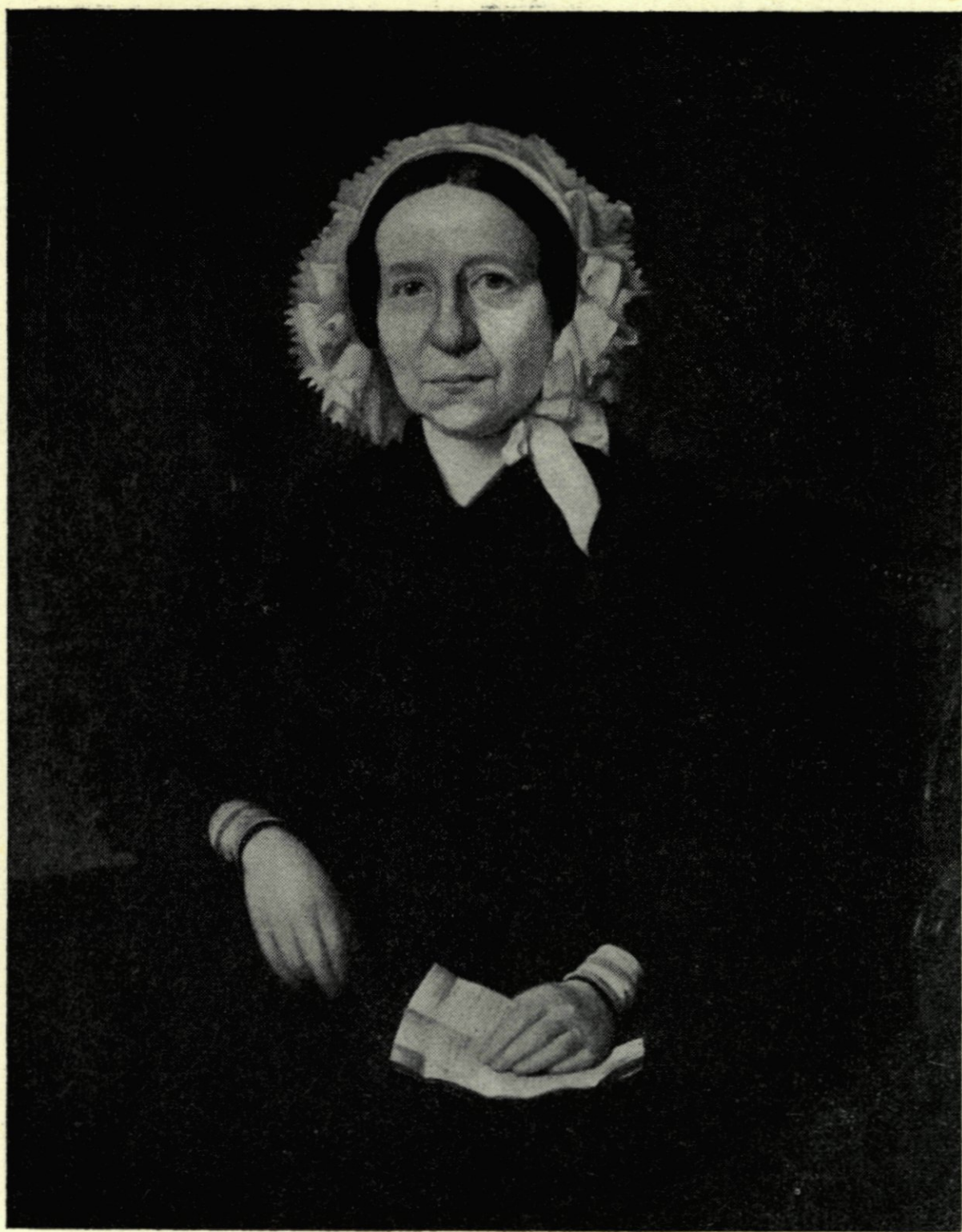
„Gelukkig gaf de zorg om het hem te Leiden aangenaam en prettig te maken haar reeds van den eersten dag af een heilzame afleiding. T’elke week zond zij hem een trommel of koffer met allerlei kleine benoodigdheden en versnaperingen en zeker wel twee- of driemalen in de week een brief. Mijn vader schreef slechts zeer zelden en liet de correspondentie met den afwezigen zoon nagenoeg geheel aan haar alleen over. Aanvankelijk viel haar die ongewone taak – zij had tot nu toe bijna nooit brieven geschreven – verre van gemakkelijk, maar al spoedig was zij een meesteres in de kunst van schrijven”.

De schrijver der familie-gedenkwaardigheden, die de bedoeling heeft over het vertrek en de afwezigheid van Tom te handelen, stijgt ongemerkt tot algemener beschouwingen,

waarin hij de waardij van moeders brieven voor elk der kinderen overziet.

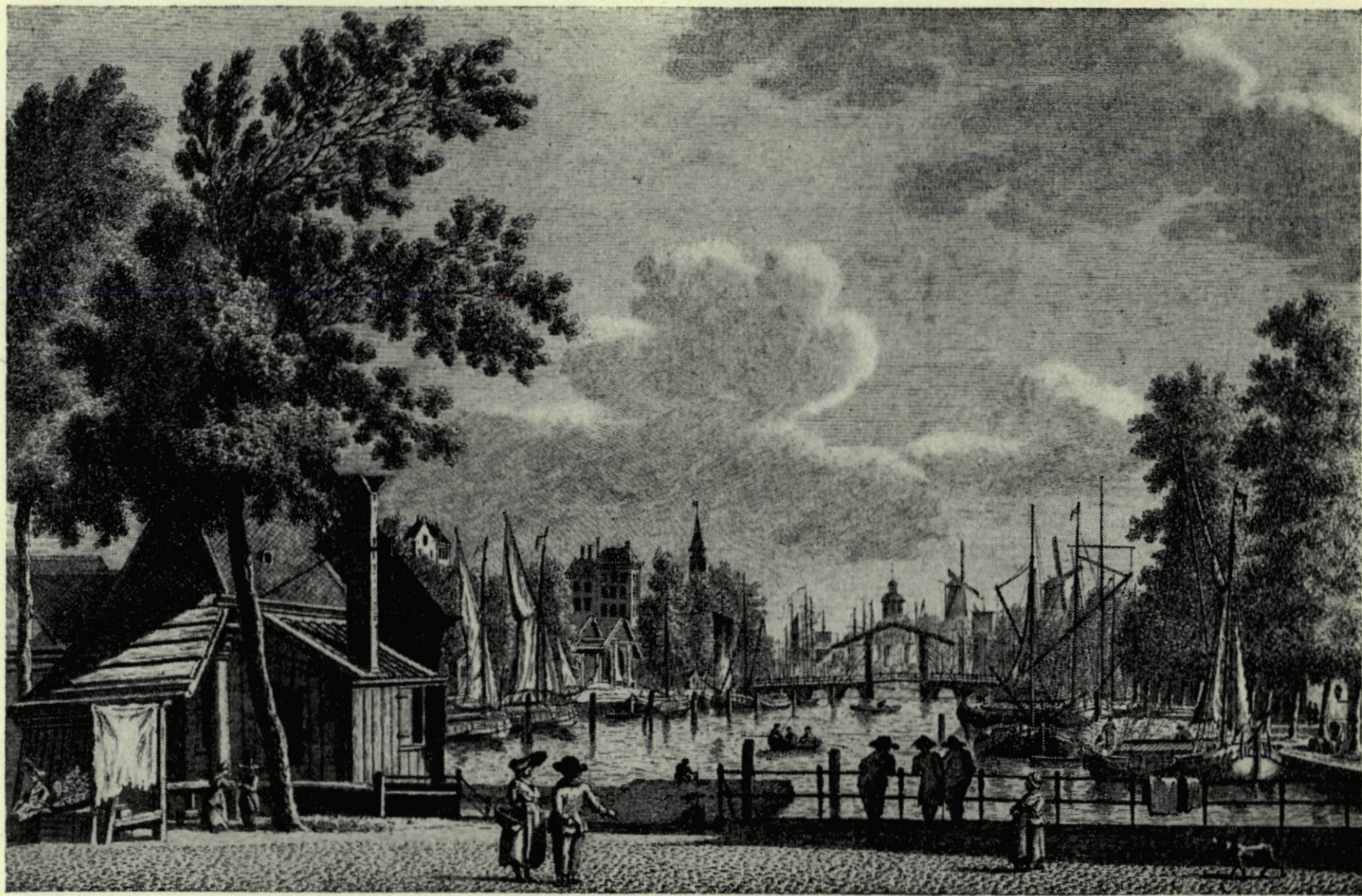
„Ma had volstrekt niet, wat men een fraaie hand kan noemen, en wat spelling en stijl betreft, waren hare brieven niet onberispelijk. Maar zelfs op dien jeugdigen leeftijd, waarop zulke gebreken het meest in het oog vallen, merkten wij ze nauwelijks op. Wij waren te gelukkig met den inhoud om op den vorm te kunnen letten. Zij schreef altijd zoo innig lief en vriendelijk, zoo omstandig over alles, waarin wij belang stelden, en wist zoo bij alle gelegenheden den juisten toon te treffen en zoo gezellig te praten, dat haar brieven in dit opzicht met de beste, die ooit geschreven zijn, vergeleken kunnen worden. Daarbij kwam in ieder woord, dat haar uit de pen vloeide, die nooit geëvenaarde liefde en bezorgdheid voor hare kinderen uit, die de grondtrek was van haar karakter. Een brief van haar te ontvangen was dan ook vroeger en later voor elk onzer een genot, dat wij hooger stelden dan de meeste zoogenaamde genietingen van het leven, en in oogenblikken van leed en teleurstelling de beste bemoediging en vertroosting. Nooit is het haar te veel – wat zeg ik? – tot het eind van haar leven is het ook voor haar een genot en een geluk geweest ons zulke brieven te schrijven. Van September 1838 af, toen zij den eersten aan Tom afzond, tot in October 1869, toen haar kracht er eindelijk voor te kort schoot” – moeder Fruin was toen ruim 76 jaar; zij overleed 23 Augustus 1870 –, „heeft zij bijna dagelijks aan den een of den ander van haar zonen of dochters geschreven”.

Jacques keert na deze ontboezeming nog even tot zijn broeder Thomas, den Leidsen student, terug. „Zooals wij allen altijd gedaan hebben, schreef broeder Tom reeds van den beginne af trouw terug. Het was een vreugde, als er een brief van hem kwam. Als er een verwacht werd, stond maatje reeds in den vroegen morgen voor het venster op de zeet, om te zien, of de postbode in aantocht was. Zoolang zij hem niet bespeurde, was zij gejaagd en onrustig, maar als zij hem op het huis zag afkomen en vervolgens hoorde aanschellen, was die onrust spoedig vergeten en was zij overgelukkig. De brief werd dan terstond gelezen, en wat er in stond aan mijn

19. E. M. Fruin-Perk. Naar een schilderij in het bezit van Mr J. R. Goddard.

20. Gezicht uit Fruin's huis op de Blaak. Naar een kopergravure.

21. De Vismarkt gezien naar de Soetensteeg. Naar een schetstekening van G. Groenewegen.

22. Gezicht uit de Soetensteeg langs Fruin's huis op de Vismarkt. Naar een tekening van Chr. Meyer.

vader, aan tante Perk en aan ons medegedeeld. En hoe dikwerf hij in den loop van den dag nog eens ter hand genomen en herlezen werd, zal ik maar niet begrooten. Zoo begon het in 1838 en zoo is het blijven gaan met Toms en met ons aller brieven tot het eind toe”.

„Zoo innig leefde onze moeder met en in ons” – schier onbemerikbaar glijdt de auteur weder in een algemene beschouwing over –, „dat het onbeduidendste, wat ons overkwam, voor haar een gebeurtenis, en de mededeeling er van haar altijd welkom was. Gij kunt begrijpen, hoe het dan wel zijn moest en was, als ons iets werkelijk gewichtigs wedervoer. Als wij een van allen een akademisch examen moesten afleggen, was zij, als de tijd daarvan naderde, in een voortdurende agitatie, die niet bedaarde, voordat de brief gekomen was, die er den goeden uitslag van meldde, of – wat gewoonlijk het geval was – wij haar dien persoonlijk waren komen berichten. En als dan die uitslag aan hare verwachting beantwoordde, was zij overgelukkig en trotsch op ons, en onthaalde ons bij onze tehuiskomst, zooals zij dat kon. Zulke tijden waren voor haar en ons de heerlijkste, die wij beleefd hebben. Hoe aangenaam voor ons het akademieleven, en hoe gelukkig in later tijd voor Tom en mij het huiselijk leven was” – gelijk men weet is de Leidse hoogleraar ongehuwd gebleven –, „de dagen, die wij in het ouderlijk huis van tijd tot tijd doorbrachten, waren tot het eind toe toch voor ons allen dagen van onvermengd genot. Wij werden dan ook altijd ontvangen, zooals een kind maar zelden door zijne ouders ontvangen wordt”.

In het voorgaande vloeide een en ander door van de goede betrekkingen tussen Tom, den oudste, en Jacques, die de Benjamin was, en hunne moeder. De betrekking tussen Robert, den middelste der drie zonen, en zijne moeder was niet minder hartelijk. Ja, men krijgt herhaaldelijk den indruk, dat Robert het moederskind bij uitnemendheid geweest is, mogelijk reeds in zijn jonge jaren, maar zeker op den rijpen leeftijd, toen de zoon ongehuwd te Leiden woonde en hij de eentonigheid van zijn geleerdenbestaan trachtte te verlevendigen, door veelvuldig naar het moederlijk huis te Rotterdam te gaan. „Moeders huis op de Leuvehaven”, zo

schrijft Mr R. Fruin, de latere rijksarchivaris, over zijn gelijknamigen oom, den Leidsen historicus, „is voor mijn oom Robert, zoo lang zij leefde, het ouderlijk huis geweest. Trouw kwam hij om de veertien dagen Vrijdags naar Rotterdam en bleef er tot Dinsdag of Woensdag. Hij had er ook altijd zijn eigen kamer.... Er was een innige verhouding tusschen moeder en zoon”¹⁾).

Een ongezoekt getuigenis van de voortreffelijkheid van moeder Fruin en van de toegenegenheid, die zij ook bij haar zoon Robert wekte, geeft C. W. Opzoomer, destijds de intimus van Fruin, die op 5 Maart 1859 uit Utrecht aan zijn „waardste Rob” het volgende schreef: „Bij Uw mama heb ik (te Rotterdam) regt aangename uren doorgebracht. Ik geloof, als ik haar zoon was, dat ik evenveel van haar zou houden als gij doet. Ze is een hartelijke, verstandige en aangename vrouw. Als ik zoo geheel vertrouwelijk met haar zat te praten, vloog de tijd mij om”.

Een zeer vertrouwd vriend van Fruin uit later jaren was Mr O. W. Star Numan, griffier der Eerste Kamer en curator der Leidse Hogeschool. Deze Star Numan was de zoon van een zeer uitnemende en verstandige moeder, die b.v. met den Leidsen hoogleraar Fruin op voet van geestelijke gelijkheid over historische onderwerpen en staatkundige aangelegenheden correspondeerde. Toen de oude mevrouw Numan in 1896 op hogen leeftijd was gestorven, schreef Fruin – hij was toen drieenzeventig – een brief van rouwbeklag, waarin hij niet alleen de overledene, maar ook zijn eigen moeder, die reeds in 1870 was verscheiden, in gevoelvolle woorden herdacht. „Met recht rekent gij op mijn innige deelneming. Toen ik gisterenavond van Letterkunde thuis kwam en Uw briefje vond, verdreef de gedachte aan Uw leed opeens de herinnering aan al wat ik had gehoord. Ik dacht aan het sterven van *mijn* moeder, waaraan gij zoo treffend herinnerdet, en die gedachte verplaatste mij geheel in de stemming, waarin gij thans verkeert. Voor *mijn* moeder, evenals voor de Uwe, was het sterven na een welbesteed langdurig leven gewin, het vrij worden van een bestaan, dat niet langer begeerd werd noch door haar noch door ons –

1) R. Fruin aan W. G. C. Bijvanck, kort na 6 Februari 1898.

en toch, hoe smartelijk valt het te scheiden, als het er eens toe komt. Maar gij ondervindt zeker ook, wat ik ondervonden heb, dat die smart, zonder bitterheid, heilig en weldadig is en het beste bij ons opwekt, wat op den bodem van ons gemoed zoo vaak sluimert. Onlangs spraken wij er over, hoe een dierbare doode bij ons blijft, zoolang wij zelf leven, en zijn invloed ten goede op ons blijft uitoefenen. Wij erkennen de edele menschenkennis der Roomsche Kerk, die aller heiligen en aller zielen op twee dagen na en met elkander laat gedenken. Maar voor ons zijn geen vaste vierdagen noodig; ons leven lang en elken dag van dat leven gedenken wij onze dooden en worden door de gedachtenis opgewekt tot hun navolging in hetgeen edel en goed is". Wij laten rusten de mening van Fruin, als zouden Allerheiligen en Allerzielen slechts collectieve gedenkdagen der doden zijn en niet tevens dagen van lofprijzing en aanroeping der heiligen en van gebed voor de zielerust der afgestorvenen; en laten ook rusten Fruins scherp-humanistische opvatting van den bekenden Paulinischen tekst, Filippenzen 2 : 21, „Want het leven is mij Christus en het sterven is mij gewin" – Fruin was, naar eigen getuigenis ¹⁾, noch orthodox, noch modern; zijn levensbeschouwing was die van een humanist en agnosticus –, maar vestigen alleen de aandacht op de diepe afhankelijkheid, die nog in de dagen van zijn grijzen ouderdom bij Fruin jegens de nagedachtenis zijner reeds overlang gestorven moeder leefde.

Ten besluite van dit onderdeel onzer uiteenzettingen nog het volgende. Een van de goede relatiën van den Utrechtsen Fruin was de vermaarde Joodse rechtskundige A. A. de Pinto, die ook in het Jaarboek van de Koninklijke Akademie van Wetenschappen ²⁾ Fruins levensbericht schreef. De Pinto wees in dit levensbericht op den brief van rouwbeklag, dien hij in 1871 van zijn vriend had ontvangen, ter gelegenheid van het overlijden van zijn – De Pinto's – moeder. De brief-

1) V.G. X 246: „Noch de eene (de orthodoxe) noch de andere theologie (de moderne) komt met mijne overtuiging volkomen overeen", a^o 1864. Vgl. R. Fruin aan W. Siewertsz van Reesema, 24 Januari 1854: „de liberale dominé's, die ik niet veel hooger acht dan de rest".

2) voor 1885.

schrijver had toen herinnerd aan het heengaan, ten vorigen jaar, van zijn eigen moeder en aan de tedere herinnering, die deze dierbare bij hare kinderen had nagelaten. „Op Hemelvaartsdag bezocht ik met mijn broeders en mijn zuster het graf onzer moeder. Het was ons zoo goed daar samen te zijn. Haar leven had geen hooger doel, dan om ons nauw aan elkander te verbinden. En wij stonden daar innig nauw verbonden! Het doel van al haar zorgen en streven is alzoo bereikt en ook na haar dood leven haar werken voort”. Hoe ontroerend is deze dodenklacht!

Onder het waakzaam oog van dezen vader en deze moeder groeiden in het dubbele huis aan de Leuvehaven vier kinderen op. Wij zegden reeds hun namen, en ook hun geboortejaren. Eveneens hebben wij reeds vermeld, dat de oudste, Thomas Anthony, die door een zuster van de beide jongere broers was gescheiden, wat ter zijde stond, toen Robert en Jacques tot de eerste jaren des onderscheids kwamen.

„Mijn oudste broeder”, schrijft Jacques, zich zijn prille jeugd herinnerend, „was in zijn eigen oogen een veel te groot heer om zich met mij te bemoeien”. Hij werd dan ook spoedig Leids student. De scheiding der jaren met zus Elisabeth en broer Robert was minder breed. „Met mijn zuster en mijn ouderen broeder was ik beste maatjes. Als zij van de school waren tehuisgekomen” – Jacques ging blijkbaar nog niet naar school – „speelden wij recht prettig met elkander”.

Over die kinderlijke spelen onder het ouderlijk dak weet Jacques zeer onderhoudend te vertellen. Wij kunnen niet alles ten beste geven; het zou te uitvoerig en mogelijk ook een weinig infantiel worden; maar een enkel voorbeeld willen wij toch niet terughouden. „Een groot amusement”, zo rijzen de herinneringen uit lang voorbije dagen op, „was voor ons het kleuren, opplakken en uitknippen van prenten. Gij moet namelijk weten, dat wij een zoogenaamde illumineerkast hadden” – een illumineer- of illuminatiekast was een kast met kijkglazen, waarin een licht brandde, waarvoor doorschijnende platen werden gezet – „en dat wij daar dol gaarne mee speelden. Nu kwamen wij op het denkbeeld om die kast tot een comédie te maken. Dat kon gemakkelijk.

De prenten, die er bij behoorden, waren uitmuntende schermen; voor de glazen aan de voorzijde konden de toeschouwers plaats nemen en zoo alles zien, wat er op het tooneel gebeurde. Wij hadden dus, om alles in orde te hebben, alleen nog maar acteurs noodig. Ook die waren licht te krijgen; wij hadden maar prenten te koopen met poppen er op en dan waren wij klaar. Zulke prenten kochten wij nu bij menigte: ik kleurde ze keurig netjes, mijn broeder plakte ze op bordpapier en mijn zuster knipte ze uit. Vervolgens maakten wij er een langen draad aan vast, en zie, wij hadden tooneelstukken, voor alle mogelijke rollen berekend. Heel wat Saterdagen en Zondagen maakten wij op die wijze zoek. Onze goede moeder was altijd bereid om ons geld te geven om de prenten te koopen, en in tante Perk, nicht Bet en Eykemeyer hadden wij avond aan avond een belangstellend publiek. . . .

„Denkt niet, dat het bij ons spelen altijd zoo bedaard en rustig toeging. . . . Op onzen tijd konden wij een leven maken, dat er den huisgenooten hooren en zien van verging. Daar kan het „mooie kamertje” ¹⁾ van getuigen. De vensters daarvan waren van losse houten luiken of blinden voorzien, die door ons als overheerlijk speelgoed gebruikt werden. Wij legden die namelijk op vier kleine stoeltjes of tabouretten, hielden de ruimte daar beneden open, en promoveerden die dan tot de kajuit van een schip, waaruit wij, door een der luiken open te slaan, naar boven op het verdek konden klimmen. Op dat verdek posteerde zich vervolgens een onzer om het schip te verdedigen tegen de overigen, die, op een kleeerbakaangevaren, ereenvijandelijkenaanvaltegenpoogden te doen. Dat was een genot, voor ons namelijk, maar minder voor de huisgenooten, die vaak in de uiterste verbazing kwamen aanloopen om te zien, wat wij toch uitvoerden”.

Is het niet aardig den lateren Leidsen en den lateren Utrechtsen hoogleraar en zus Elisabeth, die de stammoeder der Rotterdamse Goddards worden zou, te betrappen in hun poppenkastspelen en in hun jeugdige heldhaftigheid?

---

1) „Een klein kamertje boven het kantoortje in den winkel gelegen, hetwelk, zonderling genoeg, door ons, kinderen, het mooie kamertje werd geheeten”.

Het gezin Fruin behoorde tot wat men den gegoeden middenstand kan noemen. Dit zou men reeds kunnen afleiden uit de wel-beklantheid van het apothekersbedrijf en uit de dagelijkse bedoening van den patroon, die niet van achter de toonbank den winkel dreef, maar de zaken bestuurde van uit zijn opkamer of van uit zijn kantoor. Wij behoeven echter niet onze toevlucht te nemen tot bewijsvoeringen en gedachtenconstructies, want de stukken liggen voor ons, die getuigen van den redelijken welstand der Fruins. Daar is allereerst de Kadastrale Legger¹⁾ van de jaren dertig der negentiende eeuw, welke doet weten, dat Fruin, behalve van het apothekershuis aan de Leuvehaven, eigenaar was van het aan de overzijde der straat gelegen huis Soetensteeg, hoek Steiger; voorts van een complex van veertien kleine woningen en van een buitentuin. De kleine woningen vormden een soort hofje aan den Schiedamsen dijk, genaamd Hoorn-Brekersgang tussen Blekerssteeg en Schilderssteeg; zij zullen aan arbeidersgezinnen verhuurd geweest zijn. In 1836 deed Fruin deze woningen van de hand.

Den buitentuin onzer negentiende-eeuwse voorvaderen kennen wij uit de Camera Obscura, uit het verhaal van den lijvigen Mr H. J. Bruis, die op een zonnigen zomermiddag, langs een weg, die warm was en ver, zijn ouden academievriend ging bezoeken en hem verraste in den tuinkoepel te midden van een vaderlijke tuchttoefening. Zulk een buitentuin bezat de apotheker Fruin aan de zuidelijke Boezemkade, de tegenwoordige Poortstraat, dicht bij de plaats, waar thans met een viaduct de spoorlijn naar Dordrecht den Schieweg kruist. Wij zullen nog gelegenheid hebben op dezen buitentuin terug te komen. Fruin kocht hem in 1832 en verkocht hem in 1839.

Een tweede getuigenis geeft de akte van boedelbeschrijving, opgemaakt in 1845 na het overlijden van vader Fruin²⁾. Zij toont een deftigen inboedel met schilderijen en veel

1) Kadaster Rotterdam, Kadastrale Legger, art. 499, R. Fruin.

2) Akte van boedelbeschrijving door notaris Mr P. G. Dalen, van wijlen Robbert Frederik Fruin, overleden te Rotterdam 23 Januari 1845. Van deze akte van boedelbeschrijving is slechts de helft bewaard gebleven, zodat een nauwkeurige opgave van de nalatenschap van den apotheker R. Fruin niet is te doen.

zilvergerei; ook een omvangrijke nalatenschap van bankbiljetten en specie en van vele effecten, naar de beleggingstechniek van die dagen omvattend, naast certificaten Nationale Werkelijke Schuld, Russische, Spaanse en Amerikaanse staatsobligaties. De oude Fruin heeft een zeer respectabele effectentrommel bezeten, waarvan wij den inhoud echter niet volledig kennen.

Er is een derde getuigenis in de akte van boedelscheiding van de weduwe Fruin, geboren Perk, die overleed in 1870¹⁾. Volledig is ook deze opgave niet, daar een gedeelte van den boedel onverdeeld en derhalve in deze akte onbeschreven bleef. Mevrouw Fruin bezat, behalve het woonhuis, dat zij, eveneens op de Leuvehaven, na den dood van haar echtgenoot betrokken had, hypotheeken, schuldvorderingen, effecten, meest Russische spoorwegen en uitlandse staatsobligaties; haar nalatenschap kan op omstreeks 150.000 gulden worden geschat.

Ten laatste is daar de spraak der notariële protocollen²⁾, die vermelden, dat de bedachtzame Fruin geld uitleende in hypotheek, in „onderlegging”, zoals men destijds zeide. Hoezeer Fruin in geldelijke aangelegenheden bij anderen vertrouwen wekte, blijkt hieruit, dat kapiteins in de grote vaart hem volmacht verstrekten om tijdens hunne afwezigheid hun zaken te behartigen.

Met de geschetste materiële gesteldheid harmonieerde de geestelijke sfeer. In het gezin Fruin heerste een goede burgerlijke eruditie. Was de vrouw des huizes van betere afkomst dan haar echtgenoot, bij de toenmalige veronachtzaming van de opvoeding der meisjes stond haar schoolkennis niet hoog, zoals ons uit haar aanvankelijke onwennigheid in het briefschrijven reeds is gebleken. Opgegroeid in den Fransen tijd had zij echter voldoende onderwijs in het Frans genoten, om haar kinderen de lessen in die taal te kunnen overheoren. Haar innemende persoonlijkheid en de beschaving, die zij als

1) Akte van boedelscheiding door notaris A. C. van Wijngaarden, van wijlen de weduwe R. Fruin-Perk, overleden te Rotterdam 23 Augustus 1870.

2) G.A. Rotterdam: 201/229, 14 Februari 1831; 207/766, 16 Augustus 1833; 266/350, 11 Augustus 1833; 266/357, 2 September 1833.

dochter van goeden huize moet hebben medegebracht, zullen vergoed hebben, wat er ontbrak aan geestesontwikkeling.

Erudiet, zij het niet van afkomst en opleiding, maar door aanleg en zelfstudie was de man des huizes, de heer des huizes, zoals men wel zeggen mag. Een liefhebber van goede couranten en goede Engelse boeken, zal hij niet alleen het morgenuur aan het ontbijt en de winteravondstonden aan den huiselijken haard, maar ook menig uur in zijn opkamer aan lectuur en studie hebben gewijd. Ook reeds in vroeger dagen behoorde een apotheker, hoewel slechts een ambachtsmeester, tot den geleerden stand, en het kan niet toevallig wezen, dat van zovelen, die een plaats hebben verworven in de galerij der Nederlandse vernuften, de wieg tussen laurieren en senebladeren heeft gestaan.

Het onderwijs der kinderen Fruin geschiedde overeenkomstig hetgeen hierboven aangaande den maatschappelijken stand en de geestelijke sfeer der ouderlijke woning werd medegedeeld. Omstreeks 1835, tot welken tijd de persoonlijke herinneringen van den in 1829 geboren auteur van het familiegeschrift teruggrijpen, volgde Thomas Anthony de lessen aan de Latijnse school. In 1838 zou hij, gelijk wij zagen, onder velerlei bereddering als student in de heilige godgeleerdheid naar Leiden gaan.

Robert bezocht geruimen tijd de Franse school van den heer Van Beek, een particuliere school voor jongens uit de gegoede burgerklasse. Deze school was gelegen in de Korte Wijnstraat, ook wel Lutherse Kerksteeg geheten, vlak bij de Lutherse kerk. Robert had dus maar enkele stappen te lopen om van huis naar school te gaan. – In September 1837 deed hij zijn intrede in de Latijnse school.

Jacques genoot aanvankelijk huisonderwijs in lezen en schrijven van een „ondermeester” van den genoemden Van Beek, die aan dit huisonderwijs een deel van zijn spaarzame vrije uren zal hebben gegeven. Na zekere kinderlijke uitbarsting van balsturigheid, die het huis op stelten zette, werd echter de knaap door zijn vader, die korte metten wist te maken, „op staanden voet” naar de school van den heer Van Beek gebracht.

Jacques weet over zijn schooljaren allergenoeglijkst te ver-

halen. „Telken dage, klokke negen uren, werd ik door een der meiden of door nicht Bet naar de school gebracht en te twaalf uren weder van daar gehaald. Dan was ik tot twee uren vrij, maar in dien tusschentijd moest ik koffy drinken en eten. Vervolgens was ik er weer van twee tot vijf uren, of des zomers tot vijf en een half. Gelukkig had ik tehuis niet veel voor de school te doen. Ik kon dus des avonds en Saterdag na twaalf uren en Zondag den heelen dag naar hartelust spelen. . . . Ik kan mij nog voorstellen, hoe het mij in den beginne verdroot, dat mijne ouders mij altijd door de meid naar school lieten brengen en van daar terughalen; hoeveel ergernis de spotternij, die ik daarover van mijne makkers te verdragen had, mij op den duur gaf; en hoe gelukkig ik was, toen ik eindelijk verlof kreeg om zonder geleide te gaan en terug te komen. Ik denk ook nog dikwijls met groot genot aan de tusschen-den-middag-uren van twaalf tot twee, die ik nu en dan met sommigen mijner schoolmakkers in den tuin van den heer Van Beek” – bedoeld is de buitentuin – „onder diens opzicht mocht doorbrengen en aan de pret, die wij in dien zelfden tuin, in de laatste laan van den Binnenweg gelegen, op zijn verjaardag (6 October) met elkander plachten te hebben. Dan mochten wij op het land achter dien tuin slangetjes en ander vuurwerk afsteken, en werden wij o zoo lekker getracteerd”.

Minder genoeglijk waren echter de herinneringen aan het genoten onderwijs, dat ook het onderwijs van Robert geweest is. De school van Van Beek moet tamelijk rommelig geweest zijn; Verhuell, over wien straks nader, spreekt van „de niet zeer strenge tucht der Fransche school”.

„Ik leerde”, zegt Jacques Fruin met zekeren wrevel, „weinig op school. De twee secondanten, de heeren Arent en Van Lent, waren – vooral de eerste – goede meesters. Fransch en Engelsch, waarvan het onderwijs voor hun rekening kwam, leerde ik dus vrij goed, maar al de overige vakken, waarin de heer Van Beek zelf onderricht gaf, werden schandelijk verwaarloosd. Van het rekenen zijn mij zelfs de eerste beginselen nooit duidelijk gemaakt. Ook in geschiedenis, geographie en hoogduitsch kreeg ik zeer slecht onderricht. Alles, wat ik van de genoemde vakken weet, heb ik òf later op het

gymnasium of door eigen oefening geleerd. Ik heb het op rijperen leeftijd altijd diep betreurd, dat ik geene andere school dan die van den heer Van Beek bezocht heb”.

Een pikante bijzonderheid is de volgende. De tekenaar Alexander Verhuell – wij noemden hem zoeven –, die in Leiden rechten gestudeerd heeft en op zijn Klikspaans het Leidse studentenleven in beeld heeft gebracht en die (geboren 7 Maart 1822) ongeveer even oud was als Robert Fruin, is opgegroeid in Rotterdam, waar zijn vader aan de marinewerf was verbonden. Ook Verhuell was een discipel van Van Beek en hij heeft in den tijd van de Belgische „muitelij”, 1831, het ogenblik medegemaakt, waarop de ondermeester Arent, die martiale bevliegingen had gekregen en als held van Hasselt en Leuven in de Rotteveste was teruggekeerd, in de uniform van sergeant der schutterij onverwachts, midden onder de lessen, in de schoolkamer verscheen en door de jeugd geestdriftig werd toegejuicht. Verhuell heeft deze blijde intrede van den kloeken hulponderwijzer in beeld gebracht in een tekening, die des te merkwaardiger is, omdat als laatste knaap rechts, naar J. Dyserink mededeelt, de toen ruim zevenjarige Robert Fruin is afgebeeld ¹⁾.

1) J. Dyserink, Alexander Ver Huell in zijn leven en werken, Leiden z.j. (1907), blz. 9. De prent bevindt zich in den Atlas van Stolk (n. 6862) te Rotterdam. Zij heeft het volgende bijschrift, gesteld door Verhuell: „In 1831 was ik overgeleverd aan de niet zeer strenge tucht der Fransche school van den Heer van Beek te Rotterdam. Een oorlogzuchtige geest blaakte in de gemoederen der jeugdige vaderlanders dier tiendaagsche dagen. In de donkere Wijnstraat werd met kunstig gestrengelde boekriemen menige slag tegen geïmproviseerde Belgen geleverd, en onder de les menige uitdaging op een strookje papier van hand tot hand aan een vijand gezonden, en in de gang, waar als eenige getuigen lange reijen van jassen en petten hingen, met woede afgevochten. Géén jongen dulde een blaauwen kiel op zijn Nederlandsche torse, maar de meesten zag men prijken met nationaal gekleurde of van Speijks-linten aan denkbeeldige horloges. Op de Groote Markt kocht ik zelf aan een kraampje een kolossalen in koper gemonteerden agathen horlogesleutel, als pretext voor mijn Leuven-en-Hasselt-lint. Waar is het gebleven? Spoorloos verdwenen, verdwenen met onzen kinderlijken wrok van dien strijdlustigen tijd. Hoeveel kanonneerbooten hebben wij, mijn teeken-kameraad op de lei M(oens) (welk een aanleg!) en ik, niet in de lucht doen springen met een treffend kruitdampeffect van fijn gewreven griftschraapsel; hoeveel muiters niet door bajonetsteken en sabelhouwen „en effigie” doen sneven! Met welk een animo zongen wij de gelegenheidsliederen, het alom weerklinkend:

Wij willen nu nog iets over de godsdienstige opvoeding der kinderen mededelen. Was de eerste generatie der Rotterdamse Fruinianen in de Anglicaanse kerk gedoopt, het nakroost van Robert Fruin, den apotheker, ontving den doop in de Nederlands-Hervormde kerk en is ook opgevoed in de leer dier kerk. De maatschappelijke welstand van het gezin Fruin maakte het mogelijk het godsdienstonderwijs aan huis te doen geven door een catechiseermeester, die de vier kinderen, ook Robert, tot hun geloofsbelijdenis heeft gebracht. Jacques Fruin gedenkt dit huisonderwijs in den godsdienst met dankbare woorden. „Reeds vroegtijdig kreeg ik onderwijs in de Bijbelsche geschiedenis en in de beginselen der Hervormde kerkleer van den . . . catechiseermeester J. Kley, een braaf, eenvoudig man, aan wien ik ook nu nog met eerbied denk en van wien ik meer geleerd heb dan van de meesten mijner overige leermeesters. Aanvankelijk kregen Bet, Robert en ik – Thomas was toen reeds lidmaat; ook hij had echter onderwijs van den heer Kley gehad – met elkander les van hem, maar daar ik natuurlijk de laatste was, die belijdenis deed, bleef ik een tijd lang alleen over. Ik lachte dikwijls met de broeders en zuster over sommige eigenaardige gewoonten en spreekwijzen van den ouden en ook wel wat ouderwetschen man, maar wij hielden toch allen recht veel van hem en voelden, dat wij hem veel verplicht waren. Eerst toen ook ik, in Juni 1846, lidmaat was geworden, hield zijn onderwijs bij ons aan huis op”.

Het gezin Fruin was een kerks gezin. Nadat de avondkerk was geëindigd, zo hebben wij hiervóór vernomen, verzamel-

„De Jagers van Van Dam

Die prikken de broedertjes uit de pan”!

En toen de jagers te Rotterdam kwamen – mijn oom, Groningsch student-jager, en de broeder van mijn vriendjes v. R., Utrechtsch student-jager, en de Leidsche vrijwilligers, wier buksen en geweren wij mogten dragen, een vermoeijend, doch hoog gewaardeerd geluk – welk een gejoel en gejuich weêrklonk er toen langs havens, in straten en in stegen! Maar 't levendigst staat mij voor den geest het in de schoolkamer, midden onder de lessen, onverwachts binnenkomen van onzen meest geliefden, ferm, kundigen hulponderwijzer, den heer Arend, in zijn uniform van sergeant der schutterij. Een spontaan Hoezee! brak los van alle banken, van de eerste tot de laagste klasse, en alléén zijn vriendelijk gebiedend „Stil! stil! jongelui!” kon de opgewonden standjes weder tot bedaren brengen”. Juli 1878.

de zich de gehele familie op de zeet. Men ging des Zondags dus tweemaal ter kerk, naar den voormiddag- en den namiddagdienst. Het tekent de schakering der orthodoxie, welke in het apothekersgezin aan de Leuvehaven heerste, dat zijn leden vaak den dienst bijwoonden in de Remonstrantse kerk. Nu bedenke men, dat de Remonstrantse kerk in de dagen der Fruins nog rechtzinnig was en dat de meeslepende persoonlijkheid van Abraham des Amorie van der Hoeven (1820-1827) aan deze kerk voor velen een grote aantrekkelijkheid gegeven had. Eerst met C. P. Tiele, wiens ambtsperiode aanving in 1856, zou de vrijzinnige theologie haar intrede doen in de Remonstrantse gemeente te Rotterdam ¹⁾.

Ook van het kerkgaan weet Jacques in onderhoudende woorden te vertellen. „Toen ik nog heel jong was, werd ik door tante Perk naar de Remonstrantsche gemeente medegenomen, en ik zat dan naast haar beneden op een stoel. In later tijd ging ik meestal op eigen gelegenheid en zat dan als een groot heer boven, op de gallerij. Er waren tijden, dat ik zelfs twee malen per dag, zoowel 's ochtends als 's avonds, ter kerk ging. Van sommige preeken, die ik in mijn jeugd gehoord heb, zou ik u nog heel wat kunnen navertellen, geloof ik, maar van het tehuiskomen uit de kerk kan ik het nog veel beter. Als ik de oogen sluit, zie ik tante Perk nog voor mij, zooals zij daar Zondagsmorgens in het groot costume, waarin zij zoo juist uit de kerk was teruggekeerd, bij pa en moe met ons op de zoogenaamde zeet zat en zich – zij dronk nooit koffie – aan een glaasje van de eene of andere liqueur, door pa zelven gemaakt, recht smakelijk te goed deed. Waar zijn die Zondagmorgens gebleven?”

Wij besluiten onze mededelingen betreffende het ouderlijk huis van Robert Fruin met het verhaal van een voorval, waarin de jonge Robert Fruin zich openbaarde als een kind

1) H. IJ. Groenewegen, Het Remonstrantisme te Rotterdam, in het verzamelwerk: Rotterdam in den loop der eeuwen. A. P. G. Jorissen, H. Groenewegen, J. H. de Ridder, De oude en nieuwe kerk der Remonstrantsch-Gereformeerde gemeente te Rotterdam, Gedenkboek 1897. Sedert 1830 werkten naast elkander de predikanten Bonga, Van Teutem en J. Tideman.

van zeldzaam star karakter. Het bedoelde voorval speelde zich af in den buitentuin.

Gelijk wij weten, was deze buitentuin aan de zuidelijke Boezemkade gelegen, niet ver van het tegenwoordige station Delftse Poort. De „boezem” was een ingedijkt water, waarop de Coolpolder uitsloeg; het boezemwater werd weggemalen naar de Schie. Er stonden twee windmolens aan dat boezemwater en er waren blekerijen en boomgaarden, alias „tuinen”, voorts koepels en tuinhuizen. Ook waren er stilstaande sloten en kroos en eenden. Men krijgt van zulk een buitentuin met weinig zon en veel vochtigheid een duidelijken indruk uit Hildebrands Camera Obscura, die laat zien, hoe Mr Bruis, om den koepel van zijn vriend te bereiken, zich langs smalle, met aardbeiplanten omzoomde paden moest bewegen, te midden van struiken en vruchtbomen, die het voortgaan belemmerden. „Die er inkwam, stond billijk verbaasd, dat het mogelijk geweest was zoo veel appel- en pereboomen, zoo veel aalbes- en kruisbesstruiken in zoo’n klein bestek bijeen te dringen en was gedurig genoodzaakt te bukken voor de eersten en uit den weg te gaan voor de laatsten. In één woord, het was wat de steelui met verrukking een „vruchtbaar lapje” noemen”¹⁾.

1) G. J. Mulder, de later zoo bekende Utrechtse hoogleraar, schreef in de jaren, toen hij te Rotterdam medicus was, een vlugschrift De cholera in Rotterdam, 1832. In dit vlugschrift handelde hij ook over de buitentuinen, waarvan hij niet veel goeds te vertellen wist. „Zeer vele gezinnen hebben buiten, maar zeer nabij de stad, tuinen, waarin men of den zomer of eenige uren van den dag doorbrengt; een theetuin heet het dan. Die zich van eenen tuin een denkbeeld heeft gevormd, alsof hij in de natuur daar buiten, van stedelijken invloed vrij, rustig en kalm ruimer adem scheppen kan, moet onze tuinen niet bezoeken. Klein, naast elkander in rijen en groote menigte geplaatst, door slooten, waarin het water stilstaat, afgesneden van den weg, opgevuld met vruchtgevende komboompjes of pyramiden, een regt pad in het midden, twee aan de zijden, en als het iets meer dan gewoonlijk is, slingerpaden tusschen dezen in, een houten of steenen koepel met keuken aan de eene en een kamertje aan de andere zijde, ziedaar onze Rotterdamsche tuinen. De kinderen leven er des zomers in; men rijdt ze in wagentjes er henen en zet ze op den vochtigen, lagen grond, die door populieren der naburen beplant voor den gezonden wind ontoegankelijk is. Kroep en stikzinkens, borstontsteking en diarrhee brengen deze theetuin meer voort dan gezondheid en leven. Zij zijn te klein, te veel op het verkrijgen van eenige vruchten gebouwd, zij zijn te dicht naast elkander geplaatst en door geen helder water bespoeld, maar door modderslooten omgeven”.

Robert Fruin Sr. bezat drie boomgaarden, twee tuinhuizen en een koepel; het lag alles aaneen. Een rijk bezit vormde het niet; er bestonden weelderiger buitentuinen – en toen Robert Sr. het complex in 1839 verkocht, bracht het dan ook niet meer dan duizend gulden op. Ook in het bezit van zijn buitentuin betoonde Fruin zich een middenstander.

„Er was achter het huis mijner ouders” – wij geven voor een laatste maal aan Jacques Fruin het woord – „geen tuin, maar op het oogenblik, waarmede mijne herinnering begint (omstreeks 1835), hadden zij er een, of liever twee, in elkan- der loopende, op de zoogenaamde Koolsche kade aan de Schie, nabij den tegenwoordigen Hollandschen Spoorweg. In de buurt daarvan, op dezelfde kade, was nog een derde, mede een eigendom van mijn vader, waarin hij Altera” – den tweeden bediende in de apotheek – „wonen liet. Des zomers – vóór den tijd, dat wij ter schole gingen, dagelijks, en na dien tijd in de vacantiën – gingen wij bij goed weder reeds vroeg naar dien tuin – want ik zal gemakshalve daarvan maar altijd in het enkelvoud spreken –, om er den geheelen dag door te brengen. Pa kwam er zelden of nooit; ma meestal alleen des avonds. Alleen bij feestelijke gelegenheden, b.v. wanneer wij des middags op koekebak zouden getracteerd worden, kwam zij er, om dat voor ons te bakken, reeds vóór het eten. In den regel gingen wij er alleen onder ons, kinde- ren, heen, onder het opzicht van tante Perk of nicht Bet. Wij speelden dan den geheelen dag naar hartelust. Ons mid- dageten werd ons van de Leuvehaven in een groote mand door een der meiden van ma gebracht, wie nicht Bet halver- wege tegemoet ging om het van haar over te nemen. Als de thee op de Leuvehaven gedronken was, kwam ma ge- woonlijk ook nog een uurtje en tegen dat het donker werd, of de tijd daar was om naar bed te gaan, trokken wij ge- zamenlijk den Singel of de Vest langs ¹⁾ naar huis. Wat heb ik in dien tuin een plezier gehad”.

Men klaagt veel over de plaagzucht en de baldadigheid van de tegenwoordige jeugd. Wie neiging heeft een lofzegger van den voorbijen tijd te wezen, bedenke, dat de toestand ruim honderd jaren geleden niet veel beter was. De kinderen

1) De Coolsingel lag ten westen, de Vest ten oosten van de stadsgracht.

Fruin plaagden binnenshuis, waar de inwonende bediende Eykemeyer het voorwerp van hun moedwil was, wiens pet zij verstopten, wanneer hij niet dan met gedekten hoofde door de koude gang van de zeet naar den winkel wilde gaan, en wiens papiertjes zij verstrooiden, wanneer hij ze op zijn werktafel had uitgespreid, om er poeders in te vouwen. Zij plaagden ook buitenshuis, in en bij de tuinhuisen en boomgaarden, waar zij baldadig in de sloten ploeterden, of met een stok, waaraan een puntige spijker, uit 's buurmans hof vruchten kaaptten, of door laag tussen de bomen touwen te spannen een ouden tuinman deden vallen. „Wat hebben wij door onze streken dikwijls zorg aan tante Perk en last aan nicht Bet bezorgd”, erkent Jacques Fruin. „Vooral oom Robert”, zo besluit hij, „had daar een handje van”.

En nu volgt het verhaal van een bijzondere plagerij van den jongen Robert, die ten tijde van het geschetste voorval, dat op zijn vroegst omstreeks 1835 gesteld kan worden, een opgroeiende slungel moet geweest zijn van minstens 12 à 13 jaar. Het verhaal dan luidt als volgt.

„Op zekeren dag, dat wij weer op de gewone wijze naar den tuin gingen, wist Robert van tante gedaan te krijgen, dat hij den sleutel dragen mocht. Daarmee liep hij nu zoo hard hij maar kon vooruit, opende de deur, en deed die vervolgens, toen hij zelf binnen was, weer op slot. Een oogenblikje later kwamen tante Perk, nicht Bet, zus Bet en ik hijgende van de warme wandeling aan. Tante, die de deur tegen haar verwachting gesloten vond, verzocht neefje om open te doen. Maar daar kwam niet van in; het ondeugende jongeheertje stond door de openingen der getraliede heining te kijken, hoe wij daar in de zon stonden te braden, maar weigerde ons onverbiddelijk de entrée. Tante werd boos en dreigde met alle mogelijke straffen, maar niets mocht baten. Alles werd beproefd om des noods met geweld in den tuin te komen; er werd zelfs een ladder gehaald, en nicht Bet poogde met behulp daarvan over de heining te klauteren, maar het een voor het ander mislukte en broertje lachte ons uit. Eerst toen wij zoowat een uur hadden staan bakken, liet hij zich overhalen om ons binnen te laten. Gij kunt denken, hoe verstoord de goede tante was”.

Wat te denken van dit treiterend optreden, en van het karakter van den jongen Fruin? Dit, dat het met Robert Fruin in het opgroeien erg is meegevallen en dat hij een rechtschaps man is geworden, al bleven dan ook in zijn scherpe spaarzaamheid, in zijn neiging tot zelfhandhaving en tot overheersing van zwakken, in zijn gebrek aan geestdrift en in zijn vervlakt gevoelsleven, maar gelukkig ook in zijn nauwgezetheid, zijn ordelievendheid en in zijn plichtsbetrachting trekken aanwezig van wat vakpsychologen een dwang-neurotisch karakter noemen. Het zij hier gezegd tot bemoediging van ouders, die tobben over de karaktereigenschappen hunner kinderen.

Robert Fruin, zo zou ik willen besluiten, is ondanks zijn gesloten, zijn verbeterd karakter de rechtschaps geleerde geworden, die hij geweest is, doordat hij is opgegroeid in een ordelijk, godsdienstig gezin van milden geest; doordat hij zulk een verstandigen vader en zulk een lieve moeder gehad heeft; en doordat liefde, doordat in het bijzonder moederliefde onweerstaanbaar is.